

Паміж смерцю і каханнем

ПАВЕЛ ВАЙНІЦКІ

Усё гэта неяк несумленна — такая звышвысокая канцэнтрацыя прыгажосці ў адной геаграфічнай кропцы. Турыстычныя паштоўкі хлусяць — рэальнасць значна лепш: кранутыя вільгацю і стагоддзямі сцены, набярэжныя, масты. Надзвычайнае багацце фактур і маляўнічых адценняў — у залежнасці ад ступені занядбаня. Нават элементы штодзённасці — гірлянды бялізны на прасушцы, жывыя постаці і смецце — падаюцца дасканалымі ў гэткім антуражы, не кажучы ўжо пра бессаромную раскошу палацаў і пазасветную меланхолію іншага горада, перакуленага ў люстры каналаў. Адчуваеш сябе ўсярэдзіне карціны, дзе ў залежнасці ад напрамку позірку шэдэўральна складваюцца ў розных прапорцыях плоскасці неба, дамоў і, што нязвыкла, вады — разнастайных нюансаў колеру і спакою. Куды ні глянеш — хораша, крыху ўбок — яшчэ лепш, крок налева/крок направа змяняюць толькі віды прыгажосці. Гэта ж датычыцца і мастацтва. Пасля звыкла пурытанскага культурнага ландшафту Мінска зусім ненармальнай выглядае колькасць якаснага — выключна якаснага! — мастацтва. Найперш выставы, а акрамя гэтага — адкрыцці, канферэнцыі, прыёмы, лекцыі, чытанні, вечарынкі і проста сустрэчы з мастацкім бамондам — усё тут, у невялікім горадзе, які патанае ў зялёных хвалях Адрыятыкі.

Падаецца бессэнсоўным пераказваць змест каталогаў і прэс-рэлізаў. Упэўнены, чытач гэтых радкоў ведае, што такое Венецыянскае біенале, навошта яно патрэбна, а таксама чаму часткай цяперашняга біенале стаў Павільён Рэспублікі Беларусь. Безумоўна, многіх цікавіць, наколькі ўдалай атрымалася беларуская арт-місія. У гэтым нумары агучаны некалькі адказаў на гэтае пытанне — мне ж не даспадобы даваць сваю ацэнку праекту, над фрагментамі якога давялося папрацаваць самому. Хацелася б падзяліцца ўласнымі, асобнымі кавалачкамі чэрвеньскай біенальнай Венецыі.

СУХІЯ ФАКТЫ

І ўсё ж, для пачатку, невялікі факталагічны ўступ.

Міжнароднае біенале мастацтваў у Венецыі — найстарэйшы і самы аўтарытэтны форум сучаснага сусветнага мастацтва, які праходзіць раз у два гады. За 116 гадоў яго фармат колькі разоў мяняўся, але апошнія дзесяцігоддзі біенале цвёрда стаіць на трох асноўных стаўпах.

Першы — інтэрнацыянальная экспазіцыя, сабраная запрошаным куратарам — сёлета ім стала Бічэ Курыгер, штатны куратар Кунстхаўза ў Цюрыху. Тэма, абраная ёю для выставы, традыцыйна распаўсюджваецца на ўсё біенале і гучыць як «ILLUMInations», апелюючы як да святла фізічнага, так і да метафарычнага — да светлы, якую мастацтва нясе нацыям. Займаючы велізарныя экспазіцыйныя плошчы дзвюх галоўных біенальных лакацый — былых складоў сярэднявечнай суднаверфі (Arsenale) і манументальнага палаца (Palazzo delle Esposizioni) — і нават распаўзаючыся за іх межы аб'ектамі

Нікалас Глоба. Limpundulu Zonke Ziyandilandela.
Асноўны праект ILLUMInations.

Катарына Фрытч. Stilleben (Нацюрморт).
Асноўны праект ILLUMInations.

Томас Хіршхорн. Крышталёвае супраціву.
Павільён Швейцарыі.

паблік-арта і парапавільёнамі (персанальнымі міні-экспазіцыямі асобных аўтараў), выстава складаецца з прац 83 мастакоў з усяго свету, сярод якіх ёсць як класікі, так і зусім юныя творцы. Нечакана для ўсіх Курьегер выбудавала экспазіцыю сучаснага мастацтва вакол трох хрэстаматычных палотнаў рэнесанснага аўтара — венецыянца Цінтарэта. Бунтара і, на думку куратара, анты-класіка, што разбураў жывапісныя каноны і пісаў на цёмных фонах — святлом.

Другі — нацыянальныя павільёны. Ад біенале да біенале іх колькасць усё павялічваецца. На цяперашняй іх 89 (на дванаццаць больш, чым мінулым разам). Толькі 28 краін маюць свае капітальныя павільёны ў Садах Джарджіні, дзве — у Арсенале, астатнія змушаны штораз здымаць выставачную пляцоўку. Гэта можа быць і сціплы пакойчык, і палац — у залежнасці ад экспазіцыйных патрэб і фінансавых магчымасцей краіны-ўдзельніцы. Дарэчы, павільён Беларусі месціцца ў Арсенале, што добра з пункту гледжання даступнасці і, адпаведна, наведвальнасці.

Трэці стой — паралельная праграма, якую складаюць больш за сорак разнастайных сатэлітных выстаў, адабраных асабіста Бічэ Курьегер. Сярод паралельных праектаў назаву наўскідку два: «Гластрэс», куратары якога сабралі топавых сусветных мастакоў і прапанавалі ім папрацаваць у манументальным маштабе са шклом, і «Узламаная культура? Пытанні ідэнтычнасці ў сучасным кітайскім мастацтве», цікавы кантраст «актуальных» агрэсіўных твораў і гістарычных інтэр'ераў Венецыянскага каледжа мастацтваў, у сценах якога яны экспанаваліся.

Тэндэнцыя апошніх гадоў — узмацненне чацвёртага біенальнага кампанента, камунікацыйнага, які ўключае насычаны лекцыйны і адукацыйны праграмы. Усе мерапрыемствы адно ў адно: да прыкладу, серыя лекцый вядучых еўрапейскіх інтэлектуалаў «Стан рэчаў», арганізаваная Нарвежскім офісам сучаснага мастацтва. Ці праведзены пад патранажам Trieste Contemporanea Committee трохдзённы форум, які сабраў практыкаў і тэарэтыкаў паблік-арта. Цікавае пачынанне гэтага года — «Біенальныя сесіі», якія дазваляюць групам студэнтаў ладзіць палыявыя даследаванні сучаснага мастацтва на жывым матэрыяле наяўных экспазіцыій. Для ўдзелу ў сёлетніх «сесіях» заявіліся 17 універсітэтаў розных краін.

І гэта яшчэ не ўсё, бо нават адсутнасць афіцыйнай прыналежнасці да 54-га Венецыянскага біенале не замінае мноству мастакоў, груп і галерэй выстаўляцца ва ўсіх больш-менш для гэтага прыдатных гарадскіх кутках. І варта адзначыць, што сярод такіх, пакінутых за каталожнымі рамкамі, выстаў можна часам знайсці вельмі нядрэнныя.

Аднак біенальных узнагарод ні ім, ні аўтарам паралельнай праграмы не ўручаюць. Пачэсныя статуэткі ў выглядзе венецыянскіх ільвоў прысуджаюць толькі экспанентам куратарскай выставы і нацыянальным прадстаўніцтвам. У гэтым годзе «Залатым ільвом» за лепшы нацыянальны ўдзел прэміраваны павільён Германіі. На час выставы ён быў трансфармаваны ў вельмі дзіўны храм з рухомымі праекцыямі замест абразоў, з сакральным чучалам бойсаўскага зайца на імправізаваным алтары. На гіганцкіх экранах над кафедрай — відэа, знятае самім нямецкім рэжысэнтам Крыстофам Шлінгензіфам — рэжысёрам і мастаком, бліжнім да руху Флюксус. Астатніх «Залатых ільвоў» за ўнёсак у мастацтва на працягу жыцця атрымалі класікі — французжанка Элен Сцюртэвант і аўстрыец Франц Вест. «Ільвамі»,

ФОТА ПАВЛА ВАЙШЫЦКАГА.

залатым і срэбным, на выставе «ILLUMInations» таксама ганараваліся Харун Мірза — лепшы юны і Марклай — проста лепшы мастак. Спецыяльную адзнаку — «За канцэптуальную элігантнасць і эфектную неадназначнасць трактоўкі гісторыі мастацтва сваёй краіны» — заслужыў праект «За белай заслонай» у Літоўскім павільёне, аўтарства Дарыюса Мікшыса — рэпрэзентанта Вільнюскага цэнтра сучаснага мастацтва.

Падаецца, гэта ўсё, уф...

МАСТАЦТВА АБО...

Адразу да галоўнага. Вандруючы па біенальных прасторах, разумееш, што карціны на сценах і скульптуры на под’юмах, якія мы па завяздэнцы завём мастацтвам, — ужо не самае галоўнае. Так, гэтыя звыклыя аб’екты існуюць, але яны не самадастатковыя, бо ствараюць прастору, асяроддзе, атмасферу. Большасць біенальных экспазіцый і твораўздазейнічаюць не толькі візуальнасць: напрыклад, у вельмі нацыянальным праекце «Чутнае і нячутнае — гукавыя ландшафты Тайваня» калектыў мастакоў і здзіжэяў на чале з куратарам Эмі Чангам рэпрэзентуе сваю радзіму праз гукі, гучанні. Ці светлавы «рэзервуар» Джэймса Тарэла, экспанента асноўнага праекта, — у колеравыя хвалі якога акунаешся літаральна фізічна.

Бачна, што аўтары шукаюць іншыя каналы камунікацыі, звяртаючыся непасрэдна да цела, арыентуючыся на афект, суперажыванне, саўдзел. Кажучы простымі словамі, мастацтва ахоплівае цябе з усіх бакоў і пры гэтым спрабуе залезці ў душу. Зрэшты, гэткую асаблівасць біенальных экспазіцый цяжка вытрымаць менавіта на фізіялагічным узроўні — ці свільцовая стомленасць напрыканцы венецыянскіх дзён — гэта проста непазбежнае наступства арт-перадазіроўкі?

...СМЕРЦЬ?

Найвышэйшая ўзнагарода 54-га Біенале дасталася мёртваму мастаку. Але гэта ніяк не азначае, што часы Ван Гога і Мадзільяні вяртаюцца разам з сумніўным камерцыйным слоганам «Добры мастак — мёртвы мастак». Не, Крыстоф Шлінгензіф быў вядомым, паспяховым і заслужана адабраным для ўдзелу ў Венецыянскім біенале. Але пры гэтым невылечна хворым. Ён памёр у жніўні мінулага года. Тым не менш, куратар павільёна Сюзана Гаеншэймер прыняла рашэнне выставіць у павільёне некалькі яго апошніх праектаў. Вышэйзгаданая інсталляцыя «Храм жаху супраць Іншага ўнутры» стала цэнтральнай працай, якая, па меркаванні Гаеншэймер, «адкрыта і бескампрамісна дэманструе барацьбу мастака з анкалагічнай хваробай і знітавання з гэтым яго суб’ектыўныя доследы». У выніку павільён Германіі стаў мастакоўскім пасланнем, што пераадолела межы смерці.

Падобным чынам выглядае Егіпецкі павільён, экспазіцыя якога — таксама пасмяротная, бо складаецца з твораў маладога медыя-мастака Ахмеда Басіені, які загінуў на каірскай плошчы Тахрыр у студзені гэтага года. Акрамя манументальных праекцый моцных прац творцы (да прыкладу, у адным з перформансаў ён ізалюе сябе ад наваколля (і паветра) цэлафанам) у павільёне дэманструецца відэа: у апошнія дні свайго жыцця ён здымаў рэвалюцыйныя падзеі ў Каіры. Але гэта больш датычыцца наступнай міні-рубрыкі...

...ПАЛІТЫКА?

Сучаснае мастацтва і палітыка рэчы, зрэшты, блізкія. Але чамусьці палітычныя творы ў венецыянскіх экспазіцыях падаюцца дэкаратыўна-бяззубымі. Так, павільён Даніі ў «Пытаннях слова», які курывуецца Кацярынай Грэгас, даў прытулак значнай колькасці барацьбітоў «за волю і долю» з розных краін, аднак прадстаўленыя імі экспанаты неяк падазрона нагадваюць адзін аднаго, зліваючыся ў манатонны масіў коміксаў-відэа-тэкстаў. Пры гамагеннасці зместу не выглядаюць істотнымі рэгіянальнымі змены іканаграфіі

Крысціян Балтанскі. Шанс.
Павільён Францыі. Куратар Жан-Юбер Мартэн.

Жаўме Пленза. Glassmen II. Паралельная праграма.
Выстава «Гластрэс». Куратары Боні Клінуотэр, Лідэвіж Эдэлькурт,
Дэметрыё Папароні, Петэр Назвэр.

Яэль Бартана. «...і Еўропа будзе паражонай».
Павільён Польшчы. Куратары Себасц’ян Ціхоцкі і Галіт Эйлат.

Крыстоф Шлінгензіф.
Павільён Германіі. Куратар Сюзана Гаеншэймер.

аб’ектаў крытыкі. Самы сімвалічны твор дацкай экспазіцыі — канструкцыя з драўляных націлаў, аздобленых партрэтамі вядомых палітыкаў, якая выводзіць наведвальніка на трыбуну, што ўзвышаецца над біенальным натоўпам: з яе, па задуме аўтара Томаса Кілпера, можна рабіць вольныя рэвалюцыйныя выказванні. Аднак прызначаны для палымных прамоў каляровы рупар выкананы ў вінтажнай патэфоннай стылістыцы і выглядае настолькі нягэлым, што становіцца відавочнай уся марнасць сур’ёзных заяў.

«Крышталь супраціву» Томаса Хіршхорна — вынік двухтыднёвай працы мастака і брыгады ягоных памагатых — створаны з таннага хламу: фольгі, скотчу, старых рэчаў, а таксама працуючых манітораў, манекенаў і шмат чаго яшчэ. Шматстаяная інтэрвенцыя ў павільёне Швейцарыі — твор фармальна раскошны і, тым не менш, няпэўны. «Для мяне мастацтва — зброя для барацьбы», — заяўляе мастак у сваіх інтэрв’ю. І мае рацыю, бо яго зброя — вострая і эфектная. Хіршхорн валодае ёй віртуозна — але не зусім зразумела, куды ўсё ж яна скіравана...

Мабыць, праблема ў адсутнасці самарэфлексіі? Паказальны ў гэтым сэнсе прыклад Венесуэлы: у яе павільёне мясцовы манументаліст Франсіска Басім намаляваў практычна ўсіх знакавых (з яго пункту гледжання) медыя-персанажы ў выглядзе хуліганістых дзяцей, што лётаюць у белай прасторы галерэйных сценах. Пачынаючы ад Джаконды і Эйнштэйна, заканчваючы Гітлерам і Сталіным. На жаль, у гэтым шэрагу чамусьці не знайшлося месца для адной яркай, фотагенічнай і, несумненна, значнай для аўтара постаці — прэзідэнта краіны, якую мастак рэпрэзентуе.

...АТРАКЦЫЁН?

Дамінантная відовішчнасць надае шэрагу нацыянальных прадстаўніцтваў падабенства да атракцыёнаў — менавіта дзеля таго, каб патрапіць на такія выставы, збіраюцца чэргі. Самай доўгай з іх вылучаецца павільён Японіі: пры дапамозе люстэркаў, праекцый і скрыўленняў падлогу відэамастачка Табаімо змяшчае наведвальніка ў бяспоную анімаваную прастору. Назва гэтага татальнага твора — «Тэлека-суп».

Не разыходзіўся натоўп і каля Амерыканскага павільёна, дзе перавернуты сапраўдны танк (у Венецыі! дзе і аўтамабіляў няма!) грозна і шумна круціць гусеніцамі, а зверху па штучнай бегавой дарожцы са спакойным выглядам бяжыць спартовец. Пад дахам паладзіянскага дамка ЗША таксама шмат цікавага: тыя ж аўтары — Алора і Кальсэдзілья з Пуэрта-Рыка — усталявалі там цалкам функцыянальны банкамат, зрослы з арганам. Вы здзяйсняеце трансакцыю — з паліраваных труб льюцца ўрачыстыя акорды. Гучнасць і пафаснасць залежаць, падаецца, ад задзейнічанай сумы грошай.

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ: ЗАПАЛЬВАЦЬ ЗОРКІ...

Як высветлілася, выстава дасягненняў лакальных аўтараў — гэта распаўсюджаная стратэгія. Яна практыкуецца як краінамі-неафітамі, так і дасведчанымі біенальшчыкамі — у надзеі на тое, што перавагі нацыянальнай арт-супольнасці будуць раздзелены мета-супольнасцю інтэрнацыянальнай. Адваротны бок — небяспека таго, што дамарослая зорка

мога аказацца бляклай на фоне яскравага біенальнага кантэнту. Не буду пералічваць такія прыклады з меркаванняў этыкі. Але ў шэрагу выпадкаў падыход спрацаваў: напрыклад, у Расійскім павільёне, дзе куратар і тэарэтык мастацтва Барыс Гройс пераканаўча легалізаваў у сучасным міжнародным кантэксце групу «Калектыўныя дзеянні». Падчас сваёй актыўнай працы напрыканцы 1970-х яна існавала ў абсалютным цені сацрэалістычных моцы, цялеснасці і аптымізму. З дапамогай Гройса сучаснасць расставіла іншыя акцэнтны. Андрэй Манастырскі і кампанія трыумфальна ўваходзяць у гісторыю мастацтваў — і дзе зараз сацрэалізм?

...АБО ГРЭЦЦА Ў СВАТЛЕ ТЫХ, ШТО ЎЖО ЗЯЮЦЬ?

Часцей за ўсё для нацыянальнай рэпрэзентацыі выбіраюцца зоркі ўжо прызнаныя, сусветныя. Падыход бяспройгрышны, аднак у ім няма інтрыгі. Гледачы спяшаюцца ў павільён Францыі на Балтанскі і ў павільён Швейцарыі на Хіршхорна, загадзя ведаючы, што яны там убачаць. Але дадзеная стратэгія вельмі актуальная для пачаткоўцаў на біенальным фронце. Да прыкладу, Рэспубліка Мантэнегра (ці ўсё ж Чарнагорыя?) — маленькі аскепак былой Югаславіі — цяпер экспануе сваё несумненнае нацыянальнае багацце — перформера № 1 у сусветным «табелі аб рангах» Марыну Абрамовіч. У поўнае распараджэнне Марыны перададзены былы завод халадзільнага абсталявання, калісьці самы вялікі на прасторах былога Варшаўскага блока, — мастачка збіраецца ператварыць яго ў Міжнародны грамадскі цэнтр свайго імя. Завод у выглядзе кардоннай мадэлі займае цэлую залу мінімалістычнага павільёна, суіснуючы з інфармацыйным ролікам пра Марыну і самой Марынай на адкрыцці — выключна шматлюдным.

...А ПРЫ АДСУТНАСЦІ ЗОРАК?

Верагодна, выйцем са становішча можа быць праект-даследаванне нацыянальнай гісторыі. Менавіта такім шляхам пайшлі куратары шэрагу павільёнаў, сярод іх — Лацінаамерыканскі, экспазіцыя якога сапраўды гістарычная і нават нагадвае музейную. Але гэта музей, варты п'яра Борхеса. Тут маюцца такія дзіўныя экспанаты, як калекцыя пахаў з месцаў, дзе адбыліся значныя для Кубы бітвы; патройная сукенка парагвайскай жанчыны, якая ілюструе яе праблемы ва ўмовах дзевяностапрацэнтнай гібелі мужчынскай часткі насельніцтва; вялікая куча карысных зубоў, выдраных цывілізаванымі дантыстамі ў тубыльцаў Гандураса. Апошні твор сапраўды ўражае.

Найбольш цікавыя самыя радыкальныя звароты да траўматычнага мінулага — як у павільёне Сербіі, экспанент якога Рача Тадасевіч без ваганняў выкарыстоўвае вобразы нацысцкіх сімвалаў.

Не менш эфектна выглядаюць экспазіцыйныя стратэгіі, накіраваныя на татальную працу з асяроддзем. З некалькіх павільёнаў, якія прадстаўляюць асяроддзевыя праекты, самы запамінальны — Ізраільскі, хоць павільёны Грэцыі і Кітая таксама нядрэжныя. Усе тры экспазіцыі былі звязаны з вадою, але па-рознаму. Грэкі стварылі з яе роўную люстраную гладзь — наведвальнік можа прайсці па-над вадою па вузкім памосце. Кітайцы ўдала абыгралі прастору былой, здаецца, кацельнай з іржавымі і неверагодна прыгожымі цыстэрнамі і трубама, дапоўніўшы яе штучным туманам і пахамі. Што датычыцца працы ізраільскай мастачкі Сігаліт Ландаў, прывесчанай Мёртвamu мору, то вада ў ёй прысутнічала толькі ў выглядзе пракцей — адзіным натуральным прыродным аб'ектам была марская соль, крышталізаваная ў рыбакоўных сетках. Складаная прасторава драматургія ізраільскай выставы падалася амаль дасканалай, да таго ж яна прадугледжвала актыўны ўдзел наведвальнікаў.

Увогуле, варты падкрэсліць, што самыя цікавыя і «кранальныя» нацыянальныя (і не толькі) праекты стратэгічна былі пабудаваны не як «выставы дасягненняў», а як інтэ-

Урс Фішэр. Без назвы.
Асноўны праект ILLUMInations.

Норма Джын. #Jan25
(#sidibouzid,#Feb12,#Feb14,#Feb17...).

Асноўны праект ILLUMInations.

Пранікненне.
Павільён Кітая. Куратар Пенг Фенг.

Фрагмент экспазіцыі.
Павільён Італіі. Куратар Віторыя Згарбі.

рактывуныя прасторы, напоўненыя мастацтвам. Ці нават сфармаваныя сродкамі мастацтва.

КРЫХУ ЛІРЫКІ. КАХАННЕ...

Дзіўна бачыць ваенную форму, дзе замест колеру хакі — рознакаляровасць кветак. Зразумела і без назвы — гэта пра каханне. Павільён Карэі, мастачка Лі Янгбаек — аўтар манументальных фотапалотнаў, дзе салдаты ў кветкавых ваенных строях хаваюцца ў п'ялэстках. Дзе адбываюцца парадаксальныя скульптурныя гульні — пластыкавы адлівак перамагае ў бойцы сваю форму і наадварот — форма гаротна трымае старую (якая літаральна выйшла з яе) на каленях, як Дзевы Марыя Ісуса ў Мікеланджэлавай «П'еце».

Экалагічная тэма таксама гучыць прайвай каханню — да няшчаснай зямлі, якая задыхаецца ад наступстваў чалавечай дзейнасці. «План Б», распрацаваны Айшай Эрмен, уяўляе з сябе аголены механізм міні-станцыі па ачыстцы вады, трубы якой шматкроць прашылі павільён Турцыі. Вада бярэцца з лагуны і, даведзеная да якасці пітной, вяртаецца назад у канал. Бессэнсоўны, неэфектыўны і амаль пяшчотны — на кантрасце ідэі з халоднымі трубама — праект ілюструе каханне амаль безнадзейнае.

...І ГАЛУБЫ

На жаль, птушкі (ці, дакладней, тое, што з імі здарылася) выступаюць антытэзай каханню. Мегаламаніякальныя па маштабах і, адпаведна, жорсткасці рэмікс працы Маўрыцыя Катэлана «Турысты», створанай ім для 47-га Біенале ў 1997 годзе. Тады ў якасці экспанента Італьянскага павільёна аўтар абмежаваўся дзвюма сотнямі чучал галубоў і фальшывым галубіным памётам на падлозе. Цяпер колькасць таксі-дэрмаваных птушак значна павялічылася: групамі і паасобку дзве тысячы мёртвых галубоў нерухома назіраюць з пад столі за наведвальнікамі галоўнага павільёна — амаль ва ўсіх яго залах. Узнікаюць слушныя пытанні — адкуль узялося столькі чучал? І куды падзеліся знакамітыя венецыянскія галубы, якія былі славуцасцю Венецыі і перадусім — плошчы Сан-Марка? Баюся, што адказы тут відавочныя...

І ўсё ж — адкуль галубы, Маўрыцыя?!

Прыгадваючы біенальныя натоўпы і колькасць апазнаных знакамітасцей, даводзіцца рэзюмаваць, што Венецыянскае біенале — сапраўды «падзея нумар адзін» у свеце мастацтва. І праз сваю звышвыдамасць — з'ява масавай культуры. Напэўна, як «Оскар» у кінаіндустрыі ды «Грэмі» ў поп-музыцы. Ці дарэчныя такія паралелі? У нечым так, бо гэта ўсё месцы, дзе прафесійныя супольнасці камунікуюць і вызначаюць прыярытэты. Мяркуючы па ўзроўні біенальных экспазіцый і запале абмеркаванняў, камерэчна-статутная мішура не замінае ўласна мастацтву. Так, экспансія поп-культуры і камерцы перыядычна выносіць падзеі нашага ўтульнага арт-свету ў загалюкі навін, але ці мае гэта адносіны да сапраўдных працэсаў сучаснага мастацтва? Скандалы і мільённыя цэннікі — тое, што цікавіць журналістаў. Прызвы і перамогі — палітыкаў. Грошы і яшчэ раз грошы — камерсантаў. Усё гэта — толькі блікі на паверхні пльмы мастацкага жыцця, дзе летняя Венецыя — у фарватары. ▲

